

KUVAT

kommunikoinnissa

Sisällys

Kohti yhteistä viestintää	2
Viestimisen monet käyttötarkoitukset	3
Onnistuneet yhteiset viestintäkokemukset ovat tärkeitä	3
Kuvat tukevat ymmärtämistä	4
Kuvat ilmaisun välineenä	5
Kuvasto suunnitellaan yksilöllisesti	6
Halutun kuvan valinta	8
Taulut ja irtokuvat	8
Kommunikointikansiot	8
Kommunikointiohjelmat	10
Kumppanin rooli	10
Kommunikointikansion- tai ohjelman saa apuvälineeksi	11

Kohti yhteistä viestintää

Jokaiselle ihmiselle on tärkeää, että hänellä on mahdollisuus ilmaista ja vastaanottaa viestejä. Vuorovaikutustilanteissa kommunikointikumppanit muodostavat viestejä, joita lähetetään ja vastaanotetaan. Puhekieli on yleisin viestien ilmaisemisen ja vastaanottamisen muoto. Puheen rinnalla kaikki ihmiset käyttävät ei-sanallista viestintää kuten ilmeitä, eleitä, toimintaa ja osoittamista. Myös kuvilla voidaan viestiä. Vastaanotamme ja välitämme päivittäin kuvallisia viestejä esimerkiksi liikennemerkkien ja erilaisten opasteiden kautta.

Jos puheen ymmärtäminen tai tuottaminen on vaikeaa, puheen rinnalla kannattaa käyttää näköön ja tuntoon perustuvia kommunikoinnin keinoja. Näitä ovat esimerkiksi esineet, viittomat ja kuvat.

Kuvien kuten muidenkin merkkien käytön perustana on se, että henkilö ymmärtää asian tai esineen ja sitä esit-

tävän kuvan tai merkin yhteyden. Merkit ja niiden tulkinta perustuvat aina kommunikointikumppaneiden väliseen sopimukseen siitä, mitä merkki tarkoittaa.

Viestimisen monet käyttötarkoitukset

Eri ihmiset tarvitsevat kuvia eri asioihin. Joku käyttää kuvia ilmaisun välineenä, toinen tarvitsee kuvia ymmärtämisen tueksi, ja kolmas käyttää kuvia selvittämiseen päivittäisistä tapahtumista tai löytämiseen oikeaan paikkaan.

Lähetetyllä tai vastaanotetulla viestillä on monia tavoitteita riippumatta henkilön kommunikointitavasta.

Kuvia voi käyttää samaan tapaan kuin sanojakin. Kuvilla voi hakea huomiota tai ilmaista päivittäisiä tarpeita. Kuvilla voi keskustella ja pyytää asioita. Kuvilla voi valita, kieltäytyä, vastustaa, kehottaa, käskä, kysyä ja ihmetellä. Kuvilla voi myös kommentoida ja kertoa, ilmaista tunteita tai kuvitella.

Onnistuneet yhteiset viestintäkokemukset ovat tärkeitä

Onnistuneet viestintäkokemukset motivoivat kommunikoimaan. Ennen kuin olemme oppineet puhumaan, meille tärkeät ihmiset ovat antaneet mallin puheen käytöstä viestinnässä. Olemme myös saaneet kokemuksia siitä, että viestiminen sanoilla kannattaa, viestintätapa on yhteinen ja hyväksytty.

Myös silloin, kun viestinnän välineenä ovat kuvat, kokemus yhteisestä kommunikointitavasta sekä vuorovaikutuskumppanin malli ovat tärkeitä. Kokemukset siitä, että viestintä toimii monien ihmisten kanssa, kannustavat vuorovaikutukseen.

Kuvia tarvitsevan ihmisen ja hänen kommunikointikumppaniensa yksilölliset ominaisuudet ja kokemukset vaikuttavat siihen, miten ja missä he käyttävät kuvia. On tärkeää, että lähi-ihmiset

Onnistunut vuorovaikutus syntyy vastavuoroisessa kontaktissa toiseen ihmiseen. Molemmilla osapuolilla pitäisi olla aidosti mahdollisuus vaikuttaa tilanteen etenemiseen. Toimiva vuorovaikutus on ymmärtämistä ja ymmärretyksi tulemistä. Jos keskustelun toisen osapuolen on vaikea saada itseään ymmärretyksi, on kommunikointikumppanin tehtävä omalla toiminnallaan mahdollistaa kummankin tuleminen kuulluksi. Keskustelutilanteissa kumppanin on annettava aikaa ja tilaa toisen osapuolen tekemille aloitteille.

välittävät tietoa puhevammaisen henkilön kommunikointitavoista myös uusille vuorovaikutuskumppaneille. Kommunikointikuvien tulee olla käytettävissä kaikissa viestintätilanteissa.

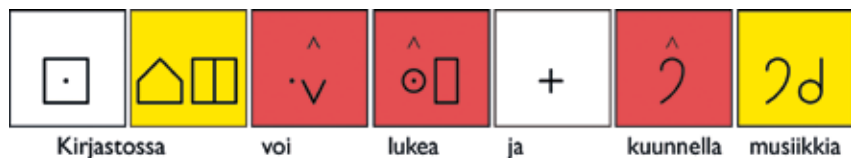
Kuvat tukevat ymmärtämistä

Puheen ymmärtämisen vaikeus voi johtua erilaisista syistä kuten kielellisen kehitystason yleisestä heikkoudesta tai kielellisestä erityisvaikeudesta. Joidenkin ihmisten on vaikeaa ymmärtää puhuttujen viestien merkitystä ylipäänsä. Joidenkin puolestaan on vaikeaa ymmärtää pitkiä tai monimutkaisia lauserakenteita, kielellisiä käsitteitä tai kieliopillisia rakenteita. He voivat kuitenkin ymmärtää lyhyitä ja rakenteeltaan selkeitä lauseita.

Joku tarvitsee sitä, että konkreettiset asiat selkiinnytetään kuvien avulla. Toinen taas ymmärtää konkreettiset asiat puheesta helposti, mutta tarvitsee kuvia käsitteellisten sanojen selkiinnyttämiseen. Joku muu voi tarvita kuvallista tukea muistaakseen pitkän viestin.

Kuvat tukevat viestin ymmärtämistä.

Blisskielessä käytetään symboleja, joiden merkitys vaihtelee muodon, koon, värin, sijainnin ja niiden yhdistelmien mukaan.

Kuvat ilmaisun välineenä

Kuvakommunikoinnin tarpeisiin ja käyttöön vaikuttavat henkilön ikä ja puhevammaan liittyvät taustatekijät. Pieni lapsi tai varhaisella kehitystasolla toimiva henkilö oppii vähitellen, että kuvan valitsemisen ja tulevan tapahtuman välillä vallitsee syy-seuraussuhde, johon voi itse vaikuttaa. Kuvaa osoittamalla tai katsomalla henkilö voi esimerkiksi ilmaista haluavansa asioita, jotka eivät muuten

olisi hänen saatavillaan. Kuvilla voi myös tehdä valintoja, aluksi kahdesta ja vähitellen yhä useammasta asiasta. Vähitellen kuvakommunikointi saattaa kehittyä yhä monipuolisemmaksi viestintätavaksi.

Jotta kuvilla kommunikointi voi kehittyä lausetasoiseksi viestinnäksi, kuvavaraston on oltava riittävän laaja. Kun käyttöön otetaan uusi kuva, sen tulee sopia kuvastossa oleviin kuviin ja käytössä oleviin kuvallisiin ilmauksiin.

Piirtäminen on toimiva keino tilanteissa, joissa asian viestiminen tai ymmärtäminen ei muilla keinoin ole mahdollista. Keskustelukumppani piirtää vaihtoehtoja ja kysymysmerkin, joka merkitsee ”ei mikään näistä vaihtoehdoista”. Puhevammaainen henkilö valitsee tarkoittamaansa asiaa merkitsevän kuvan.

Monimutkaisten kieliopillisten rakenteiden ja käsitteellisten asioiden ilmaiseminen kuvin on hankalaa. Jos henkilön kielelliset taidot sallivat, kuvien käytöstä voi vähitellen siirtyä kirjoittamiseen. Monet kirjoittamalla kommunikoiivat henkilöt hyötyvät joissakin tilanteissa myös kuvien käytöstä.

Jotkut henkilöt saattavat hahmottaa kirjoitettuja sanoja kuvanomaisina merkkeinä, vaikka eivät pystyisikään var-

Kaikki kuvien käyttö ei ole kommunikointia. Kuvia voidaan käyttää myös ympäristön hahmottamiseen, esineiden käyttötarkoituksen ymmärtämiseen sekä tapahtumien ja ajan kulun selkiyttämiseen.

Voimakkaat värit ja kontrastit helpottavat kuvien hahmottamista.

Kuvien käyttöä suunniteltaessa on otettava huomioon:

MUISTI

YMMÄRRYSKYKY

NÄÖNVARAINEN
HAHMOTTAMINEN

MOTIVAATIO

TARKKA-AVAISUUS

MOTORIIKKA

sinaisesti lukemaan ja/tai kirjoittamaan. Toiset siirtyvät kuvakommunikoinnista blisskieliseen viestintään. Blisskielessä käytetään symboleja, joiden merkitys vaihtelee muodon, koon, värin, sijainnin ja niiden yhdistelmien mukaan.

Kuvasto suunnitellaan yksilöllisesti

Kuvien käyttäjän **muisti ja ymmärryskyky** vaikuttavat mm. kuvien lukumäärään sekä siihen, miten niiden käyt-

tö tulisi aloittaa. Kuvien käyttö edellyttää tarkkaavaisuuden kohdistamista niihin. Jotta kuvia voidaan käyttää kommunikoinnin tukena, pitää ymmärtää niihin liittyvä syy-seuraussuhde: tällä kuvalla voin kertoa tai pyytää jotain asiaa. Kuviin liittyvää syy-seuraussuhdetta voidaan harjoitella kuvan vaihdolla: antamalla kuvan Villelle, saan häneltä mehua.

Merkit ja niiden tulkinta perustuvat aina kommunikointikumppaneiden väliseen sopimukseen siitä, mitä merkki tar-

Kommunikointikuvina voi käyttää esimerkiksi piirroksia, valokuvia sekä PCS-kuvia, piktogrammeja tai bliss-symboleja.

koittaa. Mitä paremmin kuvia käyttävä henkilö ymmärtää niiden tarkoituksen ja merkityksen, sitä **motivoituneempi** hän on kommunikoimaan. Tällöin hän myös suuntaa herkemmin tarkkaavuu- tensa kommunikointikumppaniin ja vuoro- vaikutustilanteeseen. On myös tärkeää, että ensimmäiset kuvat liittyvät hän- tä kiinnostaviin asioihin.

Kuvien käyttäjän **kyky hahmottaa näönvaraisesti** pitää ottaa huomioon

kuvia valittaessa: miten ymmärrettäviä, minkä kokoisia ja värisiä kuvien tulisi olla, että ne olisivat mahdollisimman selkeitä. Hahmotuskyvystä riippuu myös, kuinka montaa kuvaa hän pystyy käsittelemään ja ymmärtämään kerrallaan. Jo kuvien harva sijoittelu voi helpottaa niiden hahmot- tamista.

Vaikeahko **näkövamma** ei ole este kuvien käyttöön kommunikoinnissa. Näön käyttöä voidaan harjoitella ja kuvat yleen-

sä myös motivoi tähän: jos katseella valit- semalla voi vaikuttaa ja saada jotain mie- lista, kannattaa näköä myös hyödyntää.

Näkövammaisilla käytettävien kuvien tulee olla selkeitä ja yksinkertaisia. Ku- van paksut ääriviivat ja voimakkaat värit helpottavat sen hahmottamista. Keltainen taustaväri nostaa kuvan esille pohjasta. Kun kuvat tarjotaan valittavaksi tummal- la pohjalla, erottuvat ne helpommin, kuin jos ne olisivat vaalealla pohjalla.

Laulutaulu on hyvä aloitus kommunikointikuvien käyttöön.

Irtokuvat havainnollistavat kuvien merkityksen viestinnän välineenä: ”Minulla on sinulle asiaa.” Kuvista voi rakentaa kokonaisen lauseen lausenauhalle.

Tabletille asennetun sanastoltaan laajan kommunikointiohjelman avulla käyttäjä pystyy valitsemaan merkit viestiriville ja puhesynteesi tuottaa ilmauksen puheena.

Halutun kuvan valinta

Kuvan voi valita luontevimmin osoittamalla kädellä. Aina kuvan osoittaminen kädellä ei ole motorisista vaikeuksista johtuen mahdollista. Tuolloin halutun kuvan voi valita katseen tai vaikkapa otsaan kiinnitetyn valolampun avulla.

Kommunikointikumppani voi myös nimetä puhuen tai osoittaen tilanteeseen liittyviä kuvia. Tätä kutsutaan kuulonvaraiseksi askeltamiseksi. Puhevammainen henkilö ilmaisee mielipiteensä hyväksymällä tai hylkäämällä tarjotun vaihtoehdon itselleen soveltuvimmalla tavalla, esimerkiksi äännelemällä tai liikauttamalla itseään oikean vaihtoehdon kohdalla.

Taulut ja irtokuvat

Kommunikointitauluihin on koottu tiettyyn tilanteeseen liittyvää sanastoa (esim. musiikkihetki). Taulujen avulla voi ilmaista avainsanoja. Tauluja voi käyttää myös toiminnan jäsentämiseen (esim. pukeutuminen). Ne sopivat myös ihmisille, jotka eivät ymmärrä tai pysty keskittymään suureen määrään kuvia.

Yksinkertaisimmillaan kuvilla kommunikointi tapahtuu yksittäisten irtokuvien avulla. Irtokuvat ja taulut sopivat henkilöille, jotka harjoittelevat kuvien merkitystä ja niillä viestimistä. Tauluista ja irtokuvista voi koota myös kommunikointikansion.

Kommunikointikansiot

Kommunikointikansio sopii tilanteisiin, joissa tarvitaan tauluja laajemmat ilmausmahdollisuudet. Kommunikointikansioita on monenlaisia. Olennaista on, että valinta tehdään yksilöllisesti.

Kansion merkit luokitellaan yleensä sanaluokittain tai tilanteittain. Yhtä kansion luokkaa kutsutaan usein kategoriaksi.

Kansio voi perustua avainsanojen käyttöön, jolloin viesti kerrotaan osoittamalla yhtä kuvaa (esim. kahvi). Tällöin viestin vastaanottajan tehtävä on tulkita viestin merkitys. (”Haluaisin kahvia.” vai ”Juotko kahvia?”)

Yllä puhelaite, jossa viestiruutua painamalla äänitetyt viestit saadaan kuuluviin. Jokaista tilannetta varten laitteeseen vaihdetaan aiheenmukainen paperille tulostettu kuvataulu.

Useimmat kommunikointiohjelmat ovat helposti muokattavissa käyttäjän yksilöllisiin tarpeisiin ja tabletit kulkevat kätevästi mukana. Tabletin jokainen ruutu voidaan linkittää aiheenmukaisiin uusiin tauluihin.

Kommunikointitaulu nukkeleikkiin sisältää sanastoa juuri kyseiseen tilanteeseen.

Katsekehikkoa voi käyttää, jos kädellä osoittaminen ei onnistu. Puhevammaisen henkilö ilmaisee asiansa katsomalla kuvaa tai sanaa kehikossa.

Papunetin kuvatyökalulla voi itse rakentaa ja tulostaa aikuisille tarkoitetun kommunikointikansion.

ALKU-kommunikointikansion kuvia käytetään ilmaisun avainsanoina.

Sanastoltaan laajat kommunikointikansiot mahdollistavat monipuolisen, lause-tasoisien ilmaisun. Samalla kansion aukeamalla on useiden sanaluokkien merkkejä, jolloin lauseen voi parhaimmillaan muodostaa sivua kääntämättä. Tämä lauseiden muodostamisen helppous tekee kansiota toimivan, ”dynaamisen”.

Kansiot on suunniteltu niin, että viestin tarkoitus selviää heti keskustelun alussa, esimerkiksi sisältääkö viesti pyynnön, kertomuksen, kieltäytymisen tai kysymyksen.

Kommunikointiohjelmat

Kommunikointiohjelmiä käytetään tietokoneilla ja tableteilla. Kommunikointi-

ohjelman voi rakentaa yksilölliseksi apuvälineeksi käyttämällä kuvia, blissympboleita tai valmiita ilmaisuja. Valitut merkit siirtyvät viestiriville ja puhe- synteesi-ohjelma lukee viestin ääneen.

Kommunikointiohjelmien etuna on, että ne voidaan asentaa pieniin, helposti mukana kulkeviin laitteisiin kuten tabletteihin tai älypuhelimiin. Valmiita viestejä voi myös tallentaa ja toistaa. Viestien muodostaminen linkitysten avulla mahdollistaa sujuvamman ilmaisun. Lisäksi uusien yksittäisten merkkien lisääminen on helppoa.

Kumppanin rooli

Onnistuneet viestintäkokemukset mo-

tivoivat kommunikoimaan. Ennen kuin olemme oppineet puhumaan, meille tärkeät ihmiset ovat antaneet mallin puheen käytöstä viestinnässä. Olemme myös saaneet kokemuksia siitä, että viestiminen sanoilla kannattaa, viestintätapa on yhteinen ja hyväksytty. Myös silloin, kun viestinnän välineenä ovat kuvat, kokemus yhteisestä kommunikointitavasta sekä vuorovaikutuskumppanin malli näiden käytöstä ovat tärkeitä.

Kun puhevammaisen ihminen osoittaa esimerkiksi vain kahta kuvaa kansiossaan, kumppani tulkitsee ja tarkentaa viestin. Kumppani voi myös oman puheensa rinnalla osoittaa aiheeseen liittyviä kuvia. Tätä kutsutaan mallittamiseksi.

Vasempaan sisäkanteen sijoitetaan usein tarvittavaa sanastoa lauseiden muodostamista ja ilmaisuuden tarkoituksen selvittämistä varten. Nämä merkit ovat aina näkyvissä kansion ollessa auki.

Nipsu eli kategoriamerkki on kiinnitetty sen sivun reunaan, jolta ko. kategoria alkaa. Kategoriolla voi olla myös alakategorioita, jotka on merkitty aakkosin.

Oikeassa sisäkannessa on kategoriajaottelu, joka toimii kansion sisällysluettelona.

Kansion sivuilla sanasto on jaoteltu sanaluokittain. Eri sanaluokat on merkitty eri pohjavärein.

Laajoja kansioita on erilaisia. Yllä esimerkki SANOMA-kansiosta, jonka avulla on mahdollista ilmaista ajatuksiaan monipuolisesti kokonaisiin lausein.

Laajan kansion käyttö edellyttää kumppanilta kuvasanaston hyvää tuntemusta sekä oman puheen muokkaamista kuvaston mahdollisuuksia hyödyttäväksi. Kun uusi kansio otetaan käyttöön, on kommunikointikumppaneiden antama malli erityisen tärkeää.

Vuorovaikutuskumppanin rooli voi vaihdella paljon. Mitä vaikeammin vammaisen kuvien käyttäjä on, sitä enemmän kumppanin tulee tukea ja tulkita hänen kommunikointiaan.

Kuvia tarvitsevan ihmisen ja hänen kommunikointikumppaniensa yksilölliset ominaisuudet ja kokemukset vaikuttavat siihen, miten ja missä he käyttävät kuvia. On tärkeää, että lähi-ihmiset

välittävät tietoa puhevammaisen henkilön kommunikointitavoista myös uusille vuorovaikutuskumppaneille. Kuvien tulee olla helposti saatavilla kaikissa mahdollisissa viestintätilanteissa.

Kokemukset siitä, että viestintä toimii monien ihmisten kanssa, kannustavat puhevammaista ihmistä vuorovaikutukseen.

www.papunet.net/
[kuvakommunikointi](http://www.papunet.net/kuvakommunikointi)

Kommunikointikansion- tai ohjelman saa apuvälineeksi

Kommunikointikansio tai tietokoneelle rakennettu kommunikointiohjelma voidaan myöntää lääkinnällisen kuntoutuksen kautta kommunikoinnin apuvälineeksi. Sen myöntäminen ja yksilöiminen apuvälineeksi edellyttää apuvälinearviointia.

Lisätietoja kommunikoinnin apuvälinepalveluista löytyy Tikoteekin julkaisemasta esitteestä *Opas kommunikoinnin apuvälinepalveluihin* (www.papunet.net/materiaalia/oppaat) sekä Tikoteeki-verkoston sivuilta.

www.tikoteekiverkosto.fi

Opas on tulostettavissa osoitteessa: www.papunet.net/materiaalia/oppaat

tikoteekki

Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus
Kehitysvammaliitto ry
Viljatie 4 B, 00700 Helsinki
www.tikoteekki.fi
www.kehitysvammaliitto.fi

Kirjapaino Keili 2014